

УДК 347.2/3

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.02>**Петро Гуйван,***канд. юрид. наук, заслужений юрист України,
професор Полтавського інституту бізнесу**Міжнародного науково-технічного університету імені Юрія Бугая*

СПРАВЕДЛИВІСТЬ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНЦІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена дослідженню питання визначеності правових вердиктів Європейського суду з прав людини в частині обґрунтованості та мотивованості судових рішень. Зокрема, аналізується дотримання даного принципу Європейським судом з прав людини як у вирішенні конкретних спорів, так і у винесенні процесуальних ухвал. Також вивчено ефективність та практичну дієвість рішень ЄСПЛ для внутрішньої практики конкретних країн, на конкретних прикладах констатовано ігнорування цих рішень, зокрема, в Україні. Надані рекомендації щодо зміни формату європейського міжнародного правозастосування.

Ключові слова: справедливість судових вердиктів, обґрунтованість рішень ЄСПЛ.

Постановка проблеми. Згідно з Конституцією України кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55). Наша держава у 1997 році ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а тому на відносини у сфері судового механізму захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини, як і в інших країнах-членах Ради Європи, поширюється юрисдикція Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). До його складу увійшов представник України, який бере участь у засіданнях вищої палати суду у разі розгляду справ за позовами українських громадян.

За ідеєю зазначена міжнародна судова інституція покликана розглядати скарги громадян та в окремих випадках юридичних осіб на порушення їхніх основних прав певною державою-відповідачем. При цьому обов'язковою умовою розгляду є те, що заявник не досяг справедливого результату в усіх можливих правозастосовних закладах у себе на батьківщині. Тож, не будучи четвертою судовою інстанцією, ЄСПЛ покликаний на базі міжнародного права – Конвенції – та своєї прецедентної практики (до речі, вказані акти за законом України № 3477-IV від 23 лютого 2006 року є джерелом національного права) здійснювати контроль за дотриманням державами-учасницями та їхніми

судовими установами основоположних прав людини та ухвалювати обов'язкові до виконання рішення у разі виявлення відповідних порушень. Таким чином, Європейський суд з прав людини позиціонується як найвищий орган справедливості в царині забезпечення судочинства на засадах демократії, чесності та гуманності. В Україні дана теза всіляко підтримується як законодавцем, так і вищими судовими установами: зокрема, вважається, що судові рішення є належним, коли воно прийняте з посиланням (не дуже важливо, доречним чи недоречним) на відповідний текст із остаточного вердикту ЄСПЛ. Тож нині для пересічного громадянина, який, попри всі намагання та істотні матеріальні та моральні втрати, не досяг бажаного результату в національному судівництві, рішення Європейського суду є вирішальним, дана інституція багатьма сприймається як Мекка справедливості.

Дійсно, у нашій свідомості результативність ЄСПЛ проявляється як виключно позитивна. У науковій літературі та правозастосовній практиці досить широко і цілком слушно коментуються принципові підходи Суду, які дозволяють не лише правильно та розумно вирішити конкретний спір між особою та державою-відповідачем, а й на основі сформованої у належний спосіб усталеної прецедентної практики спрямувати подальші зусилля національних судових систем на те, щоб не повторювати подібних правопорушень прав людини та запобігати їм. Це дуже важлива сфера діяльності даної європейської правозастосовної установи. І її неможливо переоцінити. При цьому практика показує,

що понад 90 відсотків справ, розглянутих Судом по суті, виявляють неправильне застосування правил про захист основних прав і свобод людини на національному рівні. За такими справами ЄСПЛ виносить вердикти про визнання факту порушення певної норми Конвенції країною-відповідачем, зобов'язує її вжити заходів індивідуального та загального порядку, аби усунути дане порушення і гарантувати механізми реального захисту прав людини надалі в аналогічних ситуаціях. Також держави-учасники Конвенції, визнані винними у відповідних порушеннях, притягуються до фінансової відповідальності шляхом зобов'язання сплатити певні суми справедливого відшкодування на користь заявника. Подібні санкції, застосовувані до конкретної держави, хоча і не є для неї досить болючими у матеріальному сенсі, все ж досить істотно вдаряють по міжнародному престижу та авторитету країни, показуючи її нездатність самотужки забезпечити належний порядок із правами людини в межах власної юрисдикції.

Як бачимо, досить часто національне правосуддя на всіх рівнях ухвалює нелегітимні рішення, що є підставою для прийняття справи до розгляду ЄСПЛ та здебільшого фіксації правопорушення з боку держави-учасника. Це стосується усіх країн, що є членами Конвенції 1950 року. Але серед них окреме місце займають деякі країни, що становлять групу лідерів стосовно кількості звернень (а отже, кількості невдоволених якістю національного судочинства громадян) до суду. Серед них і Україна, яка з постійним «успіхом» останніми роками посідає чільне місце в цьому переліку. Враховуючи, що майже всі скарги українців, які приймаються та розглядаються Європейським судом, задовольняються, натепер маємо констатувати, що наше національне правосуддя перебуває на значній відстані від загально прийнятих європейських критеріїв справедливого судочинства. Такий висновок ґрунтується на численних рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо порушення ст. 6, 8, 10 та інш. Конвенції під час здійснення судочинства. Варто звернути увагу, що рішення ЄСПЛ регулюють відносини та роз'яснюють ті правові позиції, які недостатньо врегульовані національним законодавством або відверто тлумачаться національними судьями всупереч засадам справедливості та правової визначеності. Вони спрямовані на забезпечення можливості прийняти рішення з урахуванням більш чіткого розуміння права особи на захист, права учасників на розумні строки розгляду справи в суді тощо. Усе це в сукупності має посилювати правову систему

України та сприяє справедливому розгляду справ у суді [1, с. 49].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанням правового обґрунтування принципу справедливого судочинства та ролі і значенню в цьому Європейського суду з прав людини присвячено роботи таких науковців, як Л. Богачова, Ф. Гаск, С. Головатий, В. Кернз, Л. Ентін, П. Рабінович, М. Козюбра, Ю. Матвеева, Т. Назаренко, С. Погребняк, А. Приймак, А. Татам, Л. Ушакова, Л. Фуллер, Т. Хартлі та інші. Разом із тим проблематика ефективності та практичної результативності правозастосовної діяльності європейських інституцій розглядалася досить вузько. Так, традиційно основна увага науковців присвячується висвітленню конкретних прецедентних справ у царині прав людини, окремо досліджуються проблеми виконання вердиктів Суду та вжиття відповідачами певних заходів загального порядку. Натомість інші актуальні питання, які якраз і спрямовані на гарантування справедливості судочинства Європейським судом, перебувають за сімома печатками. Зокрема, це стосується прийнятності заяв громадян, підготовки їх до судового розгляду. Практично не висвітлюється проблематика відповідності ухвал та рішень ЄСПЛ вимогам Конвенції, адже даний орган, набувши права вимагати від усіх учасників процесу, у тому числі держав-учасників, дотримання конвенційних принципів, мусить і сам, як орган правосуддя, безумовно їх дотримуватися. Не знаходять у науковій літературі висвітлення аспекти, що стосуються істотних змін в організаційній діяльності суду з приходом до Ради Європи (а отже, до сфери дії Суду) значної кількості нових країн, правова система яких, на відміну від засновників Конвенції, перебуває на початковому за критеріями демократії рівні. Потребує додаткової уваги питання реформування роботи Європейського суду з прав людини, власне, воно піднімається взагалі вперше. Отже, **метою** даної роботи є встановлення сутнісних елементів обґрунтованості та мотивації рішень та ухвал ЄСПЛ, які встановлюють результативність діяльності у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Власне, Європейський суд з прав людини, який на початку своєї діяльності був досить ефективним регулятором відносин між особою-апелантом та Договірними сторонами щодо захисту прав та інтересів, визначених Конвенцією як основоположні, локомотивом та рушійною силою правозахисної практичної діяльності, з плином часу все більше втрачає авторитет разом із втратою правоохоронних

важелів. Це пов'язано як з об'єктивними чинниками (такими, як значне збільшення кількості звернень, відсутність у Суду наглядової функції стосовно виконання винесених ним вердиктів тощо), так і з суб'єктивними факторами. Важливою причиною, яка, власне, і зумовила всі інші проблеми, виявилася нездатність Суду адаптуватися до істотної зміни обставин. Йдеться про значне збільшення кількості країн, які в пострадянський період набули незалежності, а потім стали членами Ради Європи. Отже, на них стала поширюватися юрисдикція Європейського суду з прав людини, котрий перестав просто справлятися з потоком скарг із цих країн. Погодьтеся, Суд від моменту свого створення розглядав не дуже численні скарги від громадян Сполученого Королівства, Нідерландів, Австрії та інших країн. Ці скарги стосувалися важливих та неоднозначних питань правового застосування у нестандартних ситуаціях, оскільки внутрішні правові системи країн-учасників були досить виважені та дозволяли вирішувати спірні питання ефективно у національній площині. Це забезпечувало можливість органу судочинства ретельно підготуватися до розгляду справи, розглянути її у строк 2-3 роки від часу звернення (власне, і такий строк розглядався окремими дослідниками як негуманний, бо виходив за межі розумного) та здійснити контроль за виконанням свого остаточного рішення.

Після приєднання у 90-х роках великої кількості (більше десятка) нових держав ситуація різко змінилася. За Регламентом ЄСПЛ кожна зі сторін має право делегувати до складу Суду лише одну особу – суддю. Враховуючи досить складний та часом тривалий принцип добору, склад Суду поступово збільшився на відносно невелику кількість суддів. Що ж стосується обсягу справ, то тут ситуація склалася якраз навпаки. У більшості нових країн, що приєдналися до юрисдикції Суду, рівень правової культури взагалі і судівництва зокрема перебував, та що там гріха таїти, перебуває і зараз, м'яко кажучи, на далекому від європейського рівні, що також можна сказати і про Україну. Як казав обікрадений Антон Семенович Шпак, «і вони ще борються за звання будинку високої культури побуту!» Інакше кажучи, з огляду на неготовність цих країн відразу та в повному обсязі отримувати належний правоохоронний сервіс, а європейської спільноти – надавати його, всі в Європі отримали ерзац захисту прав людини. Такий крок поступово спотворив всю діяльність Європейського суду, що ми реально усвідомлюємо лише останніми роками, при цьому щороку глибше.

Оскільки громадяни згаданих країн не спроможні вирішити конкретні правові спори всередині своїх держав (недостатньо фахова або корумпована система судівництва, відсутність у національному праві необхідних демократичних механізмів, неналежна система виконання правозастосовних вердиктів), вони спрямували лавину звернень до ЄСПЛ. Нині кількість скарг на порушення громадянських прав у даних країнах обчислюється не сотнями, а десятками тисяч. До прикладу, Україна останніми роками стабільно продукує близько 15 тисяч скарг з вимогами визнати незаконною певну діяльність власної держави. На такому ж рівні й інші «лідери». А це означає, що діяльність Європейського суду виявилася практично заблокованою. Адже, якщо немає можливості змінити процедуру розгляду спорів (це потребує підписання як мінімум суттєвих змін до Конвенції, а це зараз практично неможливо, бо в сучасних відцентрових реаліях будь-які намагання переписати загальноєвропейські правила поведінки неодмінно, скоріш за все, призведуть до скасування чинних актів), про загалом ефективне судочинство не може бути й мови. Робота Суду звелася до розгляду упродовж року всього лиш декількох дійсно важливих справ, які мають прецедентний провформуючий характер. Усі інші рішення мають або відсиловний до попередніх вердиктів вигляд, або сурогатний характер. Тож суттєво зменшилася аргументна база судових досліджень. А головна проблема полягає в тому, що період між прийняттям заяви та винесенням по ній рішення у 6 років став вважатися «розумним» у сенсі ст. 6 Конвенції. Навряд чи об'єктивний правознавець, якому ще двадцять років тому сказали би про такий темпоральний пріоритет ЄСПЛ, сприйняв це інакше, як невдалий жарт, але нині маємо те, що маємо. І це логічний результат наведених вище пертурбацій. Адже, якщо математично поррахувати кількість заяв, що надходять щороку до Європейського суду (це, за нашими підрахунками, за 50 тисяч) та поділити їх на кількість робочих днів з урахуванням щоденного навантаження, отримаємо результат, що окремим заявникам доведеться чекати «розумного» розгляду своєї справи років 30.

Такий стан європейського правозастосування останніми роками призвів до взагалі негативного сприйняття діяльності ЄСПЛ з боку як заявників – фізичних осіб, так і країн-учасників. До останніх проявів можемо віднести практичне нехтування рішеннями ЄСПЛ на рівні життя державами-відповідачами індивідуальних та загальних заходів, тобто подолання на законодавчому та адміні-

стративному рівні джерел проблеми. Досить сказати, що вже давно такі країни, як Росія, Туреччина, частково Греція, ігнорують значну кількість рішень Суду. Декілька років тому до них активно долучилася Україна. Тож, як і метал через певний період часу, відведеного для фізичного його функціонування, будь-яка організаційна структура після спливу розумного строку своєї роботи «стомлюється» і потребує або заміни на іншу, або істотного оновлення та коригування інструментарію своєї діяльності. Прикладом такої втоми від бездіяльності української влади на величезну кількість однотипних рішень про порушення Україною ст. 6 Конвенції про право на справедливий судовий розгляд у частині несвочасного виконання судових рішень стало прийняття ЄСПЛ унікального та досить дивного рішення від 12 жовтня 2017 року у справі «Бурмич та інші проти України» (заява № 46852/13 та інші). У ньому було вилучено з реєстру понад 12 тисяч заяв українців стосовно несвочасного виконання остаточних судових рішень в Україні, які перебували на розгляді у Суді, та передано їх до Комітету Міністрів Ради Європи з метою опрацювання в межах заходів загального характеру щодо виконання пілотного рішення по справі «Юрій Михайлович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 року, заява № 40450/04.

Дивність як самого рішення, так і окремих вчинків осіб самого Суду та Комітету Міністрів полягає в тому, що за приписами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод лише ЄСПЛ є судовим міжнародним органом, який має компетенцію притягувати до відповідальності конкретну державу-правопорушника та винести рішення про справедливу сатисфакцію. Як відомо, за приписами глави IV Статуту Ради Європи Комітет Міністрів Ради Європи не є судовим органом, тож даних функцій він здійснювати не може. Отже, як то часто буває, хто злісно та тривало порушує закон, замість більш жорсткого покарання отримує пом'якшення. У цьому разі ЄСПЛ відверто відмахнувся від проблем держави Україна, українських громадян та засад справедливості. Це можна пояснити лише зневірою даної інституції у дієвості та ефективності її вердиктів на теренах України. Власне, у такий спосіб Суд зекономить багато часу, адже розгляд понад 12 400 справ, по суті, мав би зайняти багато років із тим же негативним для практичної реалізації цих рішень результатом. Але біда в тому, що цим ходом Європейський суд зробив самому собі ведмежу послугу. Бо, один раз застосувавши підхід «хай буде легше злісному порушнику», він

де-факто спонукав інші держави до подібної поведінки. І це може спричинити ланцюгову реакцію.

Стаття 37 Конвенції, яка визначає перелік підстав для вилучення справи Європейським судом з прав людини із реєстру, все ж зобов'язує Суд продовжувати розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї. Як вбачається із суті справи «Бурмич та інші проти України», ЄСПЛ, позбавивши державу-порушника відповідальності за недотримання своїх обов'язків, проявив неповагу до прав людини на своєчасне отримання та виконання остаточного судового рішення, гарантованих Конвенцією, які він покликаний охороняти та захищати. Усе це можна зрозуміти та пояснити, лише враховуючи практичну втому від неефективного судівництва в Україні в контексті подальшого невиконання прийнятих рішень, тому проявляється відверте небажання Суду вирішувати вказані проблеми і намагання відмахнутися, зануривши, як страус, голову в пісок.

Як було вказано вище, причини небажання Європейського суду з прав людини здійснювати об'єктивне та справедливе правосуддя проти держави Україна пов'язане з неефективністю вердиктів Суду на теренах України та з тим, що вони не мають ніякого впливу на здійснення в українському середовищі загальних заходів правотворчого та правозастосовного характеру. Але серед національних науковців, які досліджують дану проблематику, та адвокатів, котрі займаються представництвом фізичних та юридичних осіб в ЄСПЛ, все частіше лунає інша позиція. Йдеться про відверто корупційні зв'язки між Судом та державою Україна через своїх представників. Здавалося б, ще донедавна про це не можна було й думати. Але всі є людьми, й пороки їм не чужі. У цьому світ переконався, враховуючи недавні корупційні скандали у ФІФА та Раді Європи у квітні 2018 року (до речі, сусіда ЄСПЛ). Та й конкретні факти зараз все частіше наштовхують на такі варіанти оцінок.

Наведемо їх. Як стверджує суддя Європейського суду з прав людини від України Ганна Юдківська у своєму інтерв'ю у періодичному виданні «Закон і бізнес» від 2016 року, Україна останнім часом є лідером за кількістю звернень громадян до Страсбурга. У 2013 році подано 7 625 заяв, з яких 5 784 визнані неприйнятними. У 2014-му з 15 463 заяв неприйнятними визнано 13 816 [2]. Приблизно такі пропорції зберігаються й нині. При цьому суддя ЄСПЛ вказує, що «безперспективні» заяви збільшують

навантаження і займають ліву частку часу секретаріату. Як бачимо, саме український секретаріат, як виявляється, здійснює оцінку заяв українців щодо їхньої прийнятності чи неприйнятності, по суті, вирішуючи долю конкретної людини. А суддя Суду (до речі, один із керівників цієї установи) це прекрасно знає і сприймає досить спокійно. Між тим, на відміну від суддів ЄСПЛ, котрі за досить серйозним механізмом обираються на посади на 9 років, працівники секретаріату від кожної держави відряджаються до Суду урядами своєї держави. Тож вони можуть бути в будь-який момент відкликані. Знаючи сутність корупційних механізмів в Україні, логічно припустити, що державі дуже важко постійно отримувати негативні рішення Європейського суду за свої численні порушення прав людини. Це важко як з матеріальної точки зору, так і, що головне, з іміджевої. Ось тому можемо припустити, що уряд, відряджаючи працівника на роботу до Суду, ставить йому завдання зменшити потік негативних рішень для себе. Враховуючи, що ці працівники практично не мають впливу на рішення, що розглядається Судом, єдине, в чому вони можуть діяти, це сприяння у підготовці ухвали ЄСПЛ, прийнятої одноосібно суддею відповідно до ст. 27, про неприйнятність заяви.

Але практика свідчить, що українські працівники секретаріату вкотре запровадили ноу-хау і пішли далі, виробляючи такі ухвали навіть без участі суддів Європейського суду. Тож під прикриттям суддів ЄСПЛ, котрі, можна припустити, таке прикриття вчиняють не безкоштовно, а за рахунок певних дарунків чи тіл, заявники в Україні отримують ухвали про неприйнятність їхніх апеляцій до ЄСПЛ. Про очевидні прояви зловживань автор цієї праці ще у січні 2018 року написав листа голові Європейського суду з прав людини, на який не отримав відповіді. Він також, перебуваючи у травні 2018 року у Страсбурзі у ЄСПЛ, розповів про вказану практику представникові України в Суді – старшому юристу Секретаріату Суду Тарасу Пашуку, але знову якихось виразних пояснень не пролунало. Будь-яка організація, яка має гідність та ділову репутацію, завжди якось повинна реагувати на інформацію, що паплюжить її. Відсутність реагування свідчить про розуміння особою негативних тенденцій її діяльності, усвідомлення та бажання цього. Між тим необґрунтоване повернення заяв українців останніми роками набуло лавиноподібного характеру.

Наприклад, автор цієї праці, будучи адвокатом, неодноразово звертався до Європейського суду з прав людини за захистом своїх

особистих (чи інших осіб) прав та свобод, використавши всі можливі та доступні засоби правового захисту в Україні. І щоразу отримував ухвалу про неприйнятність апеляції. До прикладу, це ухвали за заявами № 70495/17, 70736/17, 5236/18 та 12692/18. Ці ухвали (дві перших) підписані суддею ЄСПЛ Ноною Цоцорія (Nona Tsotsoria), інші – суддею ЄСПЛ Петером Пазолай (Peter Paczolay). Простий огляд змісту даних документів свідчить про відверту їхню незаконність, адже вони суперечать ст. 45 Конвенції, тобто документу, виконання якого ЄСПЛ не лише контролює, а й сам мусить ним користуватися.

Будь-яке рішення для його законності має бути мотивованим та ґрунтуватися на оцінці фактів як із фактичного, так і з правового боку. Дотримання обґрунтованості та мотивованості правозастосовних актів разом із реалізацією вимог стосовно законності має вагомим значення у здійсненні правозастосування компетентними органами [3, с. 18-19; 4, с. 9-10]. У доктрині вже давно панує думка, що мотивована обґрунтованість є основним підґрунтям вимоги законності правозастосовного акта [5, с. 85], повне і всебічне дослідження фактів, на підставі яких виноситься правозастосовне рішення, є неодмінною вимогою законності акта.

Такої ж позиції дотримується Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у тлумаченні Європейського суду з прав людини під час розгляду конкретних заяв осіб про захист їхніх прав і свобод, що охороняються Конвенцією. Здійснюючи контроль у сенсі застосування національними судами принципу про правову визначеність, ЄСПЛ вимагає, щоб суди мотивували свої висновки. Згідно зі сталою практикою Суду, у рішеннях судів повинні бути відповідним чином викладені мотиви, закладені в основу цих рішень. Належне мотивування судових рішень покликане продемонструвати і довести передусім сторонам, що суд справді їх вислухав та почув їхні позиції, а не проігнорував; надати можливість учасникам процесу вирішити питання про доцільність його оскарження, забезпечити ефективність апеляційного та касаційного перегляду справи. Лише за умови винесення обґрунтованого та мотивованого рішення може забезпечуватись справедливості та визначеності правозастосування (справа «Проніна проти України») [6, п. 25]

При цьому слід підкреслити, що обґрунтованість та вмотивованість конкретного рішення у певній справі передбачає обов'язкову наявність у ньому висновків, які вичерпно аргументують оцінку фактів. Жоден суд не

може застосувати правову норму, не витлумачивши її, а тлумачення нормативно-правового акта в конкретній справі не може бути відірване від її фактичних обставин. Отже, так чи інакше, але результат тлумачення судом правової норми завжди виражається в аргументації судового рішення, у тому, як саме суддя, який діє від імені суду, оцінив правовідносини, що випливають із конкретних обставин, яку він вибрав правову норму для вирішення окремого спору та як саме він, цей суддя, вважає правильним застосувати певну норму. Відповідно, і зміст судового рішення, і стиль його написання та вживані в рішенні граматичні конструкції переважно матимуть певні «індивідуальні» риси та ознаки, характерні для окремого судді.

Отже, вирішуючи конкретні справи, ЄСПЛ часто вимагає від держав-відповідачів дотримання принципу правової визначеності, зокрема, шляхом достатнього та належного мотивування судових вердиктів національними правозастосовними органами. До недоліків мотивації правозастосування Суд відносить неналежну оцінку чи ігнорування необхідних доводів та аргументів під час винесення рішення. Приміром, у рішенні «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ визнав, що реакція і суду першої інстанції, і Верховного Суду на аргументи заявника є вражаюче недостатньою та неадекватною. Ігноруючи конкретний, доречний і важливий аргумент заявника, національні суди не виконали своїх зобов'язань за п. 1 ст. 6 Конвенції [7, п. 183, 185-196, 277]. При цьому Суд неодноразово вказував, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Таким чином, аналіз практики ЄСПЛ показує, що мотивованість судових рішень – це невід'ємна вимога до їхнього змісту, вагомий аргумент права на справедливе судочинство. За своєю сутністю її реалізація гарантує особі право бути почутим судом, отримати публічне рішення та оскаржити його. При цьому вимога мотивованості поширюється на всі судові рішення: як ті, якими справа вирішується по суті, так і судові ухвали.

Між тим приписи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не лише регулюють діяльність ЄСПЛ щодо вирішення спорів між заявниками та державами-учасниками, а й регламентують порядок вчинення внутрішніх дій Суду у цьому процесі. Так, стаття 45 Конвенції чітко вимагає, щоб рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв

мали бути вмотивовані. При цьому за приписом ст. 35 даного акта ухвала про неприйнятність заяви може бути винесена лише тоді, коли мають місце умови, передбачені у даній нормі. Якщо розглянути статті 35 та 45 у їх поєднанні, то маємо відзначити, що в ухвалі про неприйнятність заяви повинні бути зазначені мотиви, які Конвенція визнає за можливі, а не лише названа стаття, на яку Суд посилається. Відсутність обґрунтування ухвали має розцінюватися як порушення законності, натомість належне мотивування рішення такого органу вважається і доцільним, і законним. Наведемо дослівний зміст однієї з ухвал ЄСПЛ: «Peter Paczolay Європейський суд з прав людини, засідаючи 19 квітня 2018 року в складі одного судді на підставі статей 24 § 2 та 27 Конвенції, розглянув подану заявку. Заявка стосується статті 6 та 1 Конвенції та статті 1 Протоколу 1. Суд визнає, з огляду на всі матеріали, що знаходяться у його володінні, що матеріали, на які поскаржилися, не розкривають будь-якого виду порушення прав та свобод, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Відповідно, ця скарга є явно не обґрунтованою у значенні статті 35 § 3 (а). Суд визнає заяву неприйнятною». Навіть найприскіпливіший аналіз цього документа не дає можливості знайти в ньому бодай якісь елементи конкретної мотивації його прийняття. І такі речі робить Європейський суд з прав людини, який себе позиціонує як взірець справедливості?!

Власне, на перший погляд можна було б зробити припущення, що подібні відверті порушення закону допускають окремі недосвідчені судді, тож решта працівників цього органу не причетні до цього. Мовляв, незаконне немотивоване рішення виносили судді ЄСПЛ, які є найменш розумово вправними, отже, пробач їм, Господи, бо не відають що творять. Але такий варіант подій дуже малоймовірний. За такої європейської організації діяльності та добору до даного органу опція про інтелектуально слабких суддів виглядає невірною. Чітко вбачається інший варіант: Суд та його керівництво зацікавлені у зменшенні потоку скарг, зокрема, від таких, на його переконання, другорядних країн, як Україна. Не знайшовши правового механізму обмеження, Суд (дуже вірогідно) за домовленістю якщо не з владою нашої держави, то з українськими представниками у ЄСПЛ пішов на такий протиправний, нечесний та несправедливий варіант.

Це питання не нове. У червні 2018 року автор цієї праці висвітлював усі питання, пов'язані з організованою корупцією і, як результат, неправомірною відмовою укра-

інціям у доступі до правосуддя у Євросуді, у своїй статті «Is the European Court of Human Rights now able to exercise fair protection of fundamental human rights?» в європейському журналі *Visegrad Journal on Human Rights* (2018, № 3), де фактично звинуватив ЄСПЛ у вказаних порушеннях права на справедливий суд. Розуміючи, що працівники Суду можуть і не читати публікації в наукових правозахисних журналах, я в серпні 2018 року надіслав копію даної публікації на адресу суду з додатним листом, у якому запропонував вказаному міжнародному органу публічно спростувати оприлюднені мною звинувачення в незаконній діяльності, яка скидається на корупцію. Адже будь-який орган, який має честь та ділову репутацію, вправі спростувати висунуті проти нього публічні звинувачення. Як показав час, звинувачення були прийняті респондентом як такі, що відповідають дійсності, бо жодних спростувань не було. Тож, на жаль, маємо заявити, що суд, який неправомірно відмовляє у правовому захисті 90 відсоткам заявників, незаконно не допускаючи їх до правосуддя, не може вважатися справедливим, навіть попри досить високу якість окремих винесених ним рішень. За такої ефективності (90 відсотків незаконних відмов у правосудді) ЄСПЛ може вважатися найнесправедливішим судом у світі. Адже до вказаних показників найкорумпованішим судам ще треба дотягтися.

Чи може вважатися справедливим адміністративний орган, який у встановлені строки добросовісно та без зайвої тяганини видає ліцензії на здійснення певної діяльності 10 відсоткам заявників, а решті безпідставно та невмотивовано відмовляє? Чи може мати право вести службу священник, який закликає своїх вірян вчиняти побожно, а сам досить часто порушує заповіді Христові? То риторичні питання, які, як у краплі води, віддзеркалюють наявну проблему. Бо насправді існує практика подвійних стандартів: з одного боку – досить жорсткі вимоги до держав-відповідачів стосовно визначеності рішень шляхом їхньої належної та досить обґрунтованої мотивації, з іншого – грубе нехтування приписами Конвенції під час здійснення Судом власної процесуальної діяльності. Давні латиняни такий підхід постулювали як *Aliena vitia in oculis habemus, a tergo nostra sunt*, що можна перекласти як «У чужому оці скалку бачимо, а в своєму і колоди не помічаємо».

Висновки

З викладеного можемо зробити певні висновки. Справедливість судового рішення на підставі оцінки фактичних даних визначає його законність, позаяк саме через

належне правозастосування проявляється якість даного процесуального документа. При цьому правозастосовні рішення мають вважатися законними лише тоді, коли вони у належний спосіб обґрунтовані та мотивовані. Орган, що виносить такий акт, мусить, посилаючись на конкретні факти, довести наявність певних обставин та надати їм юридичну інтерпретацію, застосувавши до опосередковуваних відносин ті чи інші норми права. Це правило набуває набагато більшої ваги у випадках, коли рішення (ухвала) органу, який вирішує справу, не може бути в майбутньому оскаржене. Мусимо констатувати, що Європейський суд з прав людини сьогодні практично вичерпав свої можливості щодо справедливого захисту прав і свобод людини. Як свого часу Ліга Націй втратила можливість регулювання міжнародних відносин, як нині ООН, про вичерпаність можливостей якої все частіше лунають досить серйозні заяви. ЄСПЛ фактично та фізично неспроможний розглядати величезний потік скарг, його рішення дедалі більше ігноруються сторонами процесу. Слід було б визнати цей факт та розпочати роботу стосовно прийняття міжнародного документа, яким створити новий орган подібного стибу, змінивши кардинально його повноваження, надавши контрольні функції щодо виконання вердиктів, посиливши міжнародний контроль за його діяльністю. Натомість ЄСПЛ, усвідомлюючи, що його потенція значною мірою скінчилася, вдається до махінацій, повертаючи без будь-яких мотивів десятки тисяч заяв (зазначимо, що за останні роки кількість таких безпідставних відмов у розгляді зросла на декілька порядків). Такий підхід є щонайменше нечесним та несправедливим щодо заявників, які, отримавши у своїй державі незаконну відмову у захисті конституційних прав і свобод, у якості останньої надії звертаються до міжнародної інституції за допомогою. У більшості вказаних людей то є останній шанс відновити віру у справедливість, можливо, вирішується питання їхньої подальшої долі. Але уже в Європі вони стикаються з різкою неправдою, і авторитет міжнародних інституцій просто зараз стрімко падає. До прикладу, в Україні нині серед науковців та адвокатів почалася серйозна кампанія з обґрунтованої та справедливої дискредитації Європейського суду з прав людини. Бо українські люди, витримавши «рішення» корумпованого, некомпетентного та повністю підпорядкованого владі національного суду, не бажають мати такий самий орган як вінець справедливості. Ще раз маємо зазначити, що ЄСПЛ повинен бути або замінений на інший з іншими

повноваженнями та принципами підбору суддів, або суттєво реформований. Адже він сьогодні вже не є тим органом, який захищає людей від свавілля. Відчувається втома та можливі корупційні схеми у його діяльності. Така ситуація нині активно використовується українською номенклатурою, яка, вочевидь, шляхом корумпованого впливу на стурбованих чиновників Євросуду забезпечує належний для держави результат. При цьому той факт, що вказаний результат досягається нечесним шляхом, за рахунок нехтування громадянськими правами українців, нікого не хвилює. Якщо наша держава зараз, в епоху задекларованих змін, не на словах, а реальними справами бажає побороти корупцію в судах, отримати довіру людей до судової влади, у тому числі міжнародної, слід вже сьогодні почати очищення авгієвих стайнь у царині оборудок, що чиняться нашими державними посадовцями.

Список використаних джерел:

1. Драч І. Не можна заради єдиного викриття злочину спонукати особу до його вчинення. *Українська Гельсінська спілка з прав людини «Precedent UA – 2015»*. Збірник виступів / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. Київ : КВІЦ, 2015. С. 49-52.

Статья посвящена исследованию вопроса определенности правовых вердиктов Европейского суда по правам человека в части обоснованности и мотивированности судебных решений. В частности, анализируется соблюдение данного принципа Европейским судом по правам человека как при разрешении конкретных споров, так и при вынесении процессуальных решений. Также изучена эффективность и практическая действенность решений ЕСПЧ для внутренней практики конкретных стран, на конкретных примерах констатируется игнорирование этих решений, в частности, в Украине. Даны рекомендации по изменению формата европейского международного правоприменения.

Ключевые слова: мотивированность судебных вердиктов, выполнение решений ЕСПЧ.

The article is devoted to the study of the question of certainty of the legal verdicts of the European Court of Human Rights in terms of the validity and motivation of judicial decisions. In particular, the observance of this principle by the European Court of Human Rights, both in resolving specific disputes and in making procedural decisions, is analyzed. The efficiency and practical effectiveness of the ECtHR decisions for the internal practice of specific countries was also studied, ignoring these decisions, in particular, in Ukraine, was stated with specific examples. Recommendations are given on changing the format of European international law enforcement.

Key words: motivation of judicial verdicts, implementation of decisions of the ECHR.

2. Юдківська Г. Там, де не йдеться про свідомий злочин проти правосуддя, свобода суддівського розсуду має бути захищена. *Закон і бізнес*. 2016. № 33 (1279). URL: http://zib.com.ua/ua/print/125127-suddya_espl_ganna_yudkivska_tam_de_ne_ydetsya_pro_svidomiy_z.html

3. Georgia shortlists five new judges for ECHR. 29 May 2017 By OC MEDIA. <http://oc-media.org/georgia-shortlists-five-new-judges-for-echr/> / Georgia re-announces competition for European Court of Human Rights Judge. 25.07.2017. URL: <http://agenda.ge/news/84156/eng>

4. Логинов А.С. Правоприменительная техника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2011. 36 с.

5. Минникес И.А. Техника индивидуальных правовых актов. Современные проблемы право творчества и правоприменения : сборник научных трудов. Москва; Иркутск, 2009. Вып. 7. С. 8-12.

6. Яровой С.В. Законность и обоснованность административной правоприменительной деятельности. *Вестник Омской юридической академии*. 2017. Том 14. № 1. С. 82-88.

7. Рішення ЄСПЛ від 18 липня 2006 року у справі «Проніна проти України», заява № 63566/00, URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_096.

8. Рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», заява № 42310/04, URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.